

idrak

Dini Araştırmalar Dergisi / Journal of Religious Studies

Cilt / Volume-4 • Sayı / Issue-1 • Haziran 2024

Cilt | Volume: 4 • Sayı | Issue: 1

15 Haziran | June 15, 2024

Halife II. Yezid Üzerinde Etkin Bir Şarkıcı Cariye: Hubâbe

A Singer Jāriya (Slave Woman) Who Was Influential on Caliph

Yazid II: Hubāba

Nadir Karakuş

Doç. Dr., Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, İslam Tarihi Anabilim Dalı Çorum/
Türkiye.

*Assoc. Prof., Hitit University, Faculty of Theology,
Department of Islamic History and Arts, Islamic History
Çorum/Türkiye.*

nadirkarakus@gmail.com

ORCID: 0000-0002-1508-9752

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü | Article Type: Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş Tarihi | Date Received: 19 Ocak | January 2024

Kabul Tarihi | Date Accepted: 1 Mayıs | May 2024

Yayın Tarihi | Date Published: 15 Haziran | June 2024

Atıf | Cite as

Karakuş, Nadir. "Halife II. Yezid Üzerinde Etkin Bir Şarkıcı Cariye: Hubâbe". *İdrak Dini Araştırmalar Dergisi* 4/1 (Haziran 2024),1-33.

Telif | Copyright

Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.
Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Halife II. Yezid Üzerinde Etkin Bir Şarkıcı Cariye: Hubâbe

Öz

İslâm tarihinin en kısa süren iktidarlarından birisi olmasına rağmen en geniş sınırlara ulaşan devlet, Emevîler olmuştur. Paris yakınlarından Çin hudutlarına kadar yayılmayı başaran bu önemli devlet, bazı olumsuzluklar ve yönetim zafiyeti sebebiyle yaklaşık doksan yıl sonra yıkılmıştır. Emevîlerin inkırazı ile ilgili kabile asabiyetinden mevâlî politikasına kadar pek çok konuda araştırma yapılmasına rağmen, onların eğlence ve sefahata olan meyillerinin devletin yıkılmasına sebep olduğuna dair kayda değer bir çalışma olmamıştır. Bu konu, şarkıcı bir cariye olan Hubâbe üzerinden ele alınarak makalemiz oluşturulmaya çalışılmıştır. Ayrıca bu süreçte Emevî halifesi II. Yezid'in Hubâbe'ye olan düşkünlüğünün devletin inkırazına yaptığı olumsuzluklar masaya yatırılmaya gayret edilmiştir. Onun Ömer b. Abdülaziz'in yolunda olacağına dair aldığı kararların şarkıcı bir kadın yüzünden nasıl kısa bir sürede boşa çıktığı da makalenin kapsamı içerisinde değerlendirilmeye çalışılmıştır. Sadece batılı kaynakların değil klasik eserlerimizin de oldukça ilgisini çeken bu olaylar, bahsedilen çizgi esas alınarak hazırlanmış ve bazı dikkat çekici çıkarımlarda bulunulmuştur. Bu bulgular da bize şarkıcı Hubâbe'nin II. Yezid üzerindeki derin etkisinin devletin yıkılışına zemin hazırladığını göstermiştir. Ele alınmaya çalışılan zaman dilimi, bu dönemin siyasi ve kültürel olaylarına da ışık tutmayı gaye edinmiş, bu doğrultuda bazı olaylar da ele alınmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslâm Tarihi, Emevîler, II. Yezid, Hubâbe, Çöküş.

A Singer Jāriya (Slave Woman) Who Was Influential on Caliph Yazid II: Hubāba

Abstract

Despite being one of the shortest reigns in Islamic history, the Umayyads were the state that reached the widest borders. This important state, which managed to spread from near Paris to the borders of China, collapsed after about ninety years due to some negativities and weakness in administration. Although there have been many studies on the decline of the Umayyads, ranging from the tribalism to the politics of the mawālī, there has been no noteworthy study on how their penchant for entertainment and debauchery led to the collapse of the state. We have attempted to address this issue through Hubābah, a singer concubine, and in this process, we have tried to discuss the negative effects of the Umayyad caliph Yazid II's fondness for Hubāba on the collapse of the state. Within the scope of the article, it is also tried to evaluate how his decisions that he would be on the path of 'Umar II came to naught in a short time because of a singing woman. These events, which attracted the attention of not only Western sources but also our classical works, were prepared based on the aforementioned line and made some remarkable inferences. These findings have shown us that the deep influence of the singer Hubāba on Yazid II paved the way for the collapse of the state. The subject of this study also aims to shed light on the political and cultural events of this period, and some events have been tried to be discussed in this direction.

Keywords: History of Islam, Umayyads, Yazid II, Hubāba, Collapse.

Giriş

Tarihte, devletlerin sendelemesine veya yıkılışına sebep olarak bazı şarkıcı kadınların gösterildiğini biliyoruz. Bunun en açık örneğini, tarihin bilinen en uzun imparatorluğu olarak zikredilen Doğu Roma İmparatorluğu veya Bizans'ta (330-1453) görmemiz mümkündür. Bizans İmparatoru I. Justinianus'un (527-565) evlendiği ve âşık olduğu, aslen Kıbrıslı bir Rum olan Theodora'nın, erkek delisi ve daha önce tiyatrodan bir rakkase şarkıcı olarak hayatını kazanması, bu kadim imparatorluğun tökezlemesine neden olarak gösterilmiştir. Theodora'nın babası Konstantinopolis hayvanat bahçesinde bir bakıcı olmasına rağmen kendisi, İmparator'u güzelliği ve söylediği şarkılarla büyüleyerek önce onun metresi, daha sonra da karısı olmayı başarmıştır.¹ Bu kabul edilemeyen evliliğin olanca sefihliği ile sürdüğü günlerde Bizans, Belisarios ve Narses gibi yetenekli kumandanlar sayesinde Tunus'tan Sicilya'ya kadar pek çok bölgede daha büyük yıkımlar yaşamaktan kurtulmuştur.²

İslâm tarihinde de eşine olan muhabbetinden dolayı bazı ibadetleri terk ettiği gerekçesiyle boşanan sahâbe çocuklarının acıklı nağmeler eşliğindeki hikâyeleri, onları mutsuz ettiği gibi ölümleri ile de sonuçlanmıştır. Kendisi bir şarkıcı olmamasına rağmen iyi bir şair olan Âtike bt. Zeyd (ö. 40/660),³ evlendiği Abdullah b. Ebû Bekir'i (ö.

¹ Prokopius, *Bizans'ın Gizli Tarihi*, çev. Orhan Duru (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2001), 57-81; A. A. Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, çev. Arif Müfit Mansel (Ankara: Maarif Matbaası Yayınları, 1943), 1/167-168; Michael Grant, *Roma'dan Bizans'a*, çev. Z. Zühre İlgelen (İstanbul: Homer Kitabevi Yayınları, 2000), 155.

² Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret Işıltan (Ankara: TTK Yayınları, 2019), 64-68.

³ Ebû Abdillâh Muhammed İbn Sâ'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, thk. Muhammed Abdülkadir Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1410/1990), 8/208-209; İbn Abdilber el-Kurtubî,

11/633) güzelliği ve zarafetiyle etkileyerek onu cihad ve benzeri ibadetleri yapmaktan alıkoyup neredeyse eve hapsetmiştir. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir (ö. 13/634), oğlundan karısını boşamasını istemiş ve Abdullah istemeyerek de olsa Âtike'den ayrılmıştır. Ancak bir türlü unutamadığı karısı için söylediği içli terennümler, herkesin olduğu gibi babasının da kulağına gitmiştir. Oğlunun daha fazla eriyip tükenmesine razı olamayan Hz. Ebû Bekir de Abdullah'ın Âtike ile yeniden izdivacına müsaade etmiştir. Buna rağmen mutlulukları uzun sürmemiş, 8/630 yılında Taif muhasarasına katılan Abdullah, bu esnada aldığı yara nedeniyle bir müddet sonra vefat etmiştir. Bundan sonra eşi için gözyaşı dökme ve hazin mersiyeler söyleme sırası Âtike'ye gelmiştir.⁴

İslâm tarihinde, şarkıcı kadınların sebep olduğu asıl büyük yıkımlar ve dramatik hikâyeler, Emevîler döneminde (661-750) meydana gelmiştir. Emevîlerin kurduğu büyük imparatorluğun, bir başka deyişle Arap Devleti'nin⁵ yıkılışına gerekçe olarak

el-İstîâb fî Ma'rifeti'l-Ashâb, thk. Ali Muhammed el-Becâvî (Beirut: Dâru'l-Ceyl, 1412/1992), 4/1876; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, thk. Âdil Ahmed (Beirut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1415), 8/227-228; Ebû'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fî Tarihi'l-Mülûk ve'l-Ümem*, thk. Muhammed Abdülkadir Atâ-Mustafa Abdülkadir Atâ (Beirut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1412/1992), 5/191.

⁴ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl el-Buhârî, *Câmiu's-Sahîh*, thk. Muhammed Zuheyr b. Nâsirunnâsır (Beirut: Dâru Tavki'n-Necât, 1422/2001), "Menâkıbü'l-Ensâr", 45; Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *Tehzîbü'l-Esmâ ve'l-Lugât*, nşr. F. Wüstenfeld (Beirut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts.), 1/262; Ömer Rızâ Kehhâle, *Alâmü'n-Nisâ fî Âlemeyi'l-Arab ve'l-İslâm* (Beirut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1404/1984), 3/201-204; İbn Kuteybe, *Kitâbü Uyûni'l-Ahbâr* (Kahire: y.y, 1343-49/1925-30), 4/114-115.

⁵ Bk. Julius Welhausen, *Arap Devleti ve Sukutu*, çev. Fikret İşıltan (Ankara: AÜ İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1963), 25 vd; Philip K. Hitti, *History of the Arabs* (London: Macmillan Publishing, 1984), 189 vd.; Philip K. Hitti, *Arap Tarihinin Mimarları*, çev. Ali Zengin (İstanbul: Risale Yayınları, 1995), 57 vd; Marshall G. S. Hodgson, "İslâmî Muhalefet, 692-750", *İslâm'ın Serüveni*, çev. Metin Karabaşoğlu (İstanbul: İz Yayınları, 1993), 1/189-230.

Süfyânîlerden (661-684) I. Yezîd (680-683) ile Mervânîlerden (684-750) II. Yezîd'in (720-724) şarkıcılara ve eğlenceye olan düşkünlükleri de gösterilmiştir.⁶ İlk olarak Emevîleri, eğlence ve sefahatle tanıştıran Halife olarak da karşımıza; devletin kurucusu olan Muâviye b. Ebu Süfyân'ın oğlu Yezîd (I. Yezîd) çıkmıştır. İslâm tarihinin yetiştirdiği en yetenekli liderlerden ve "Dühâtu'l-Arab" (دهاة العرب) olarak bilinen dört büyük Arap dâhisinden birisi⁷ olan Muâviye, eğlenceye olduğu kadar musikiye de mesafeli yaklaşmış ve daha çok muhalifleri bertaraf etmek ve devletini güçlendirmek ile meşgul olmuştur.⁸ Oğlu Yezîd ise eğlence ve sefahate düşkün olduğu için devlet, büyük acılarla çalkalanmıştır. Onun zamanında (680-683) meydana gelen Kerbelâ (10

⁶ Hitti, *History of the Arabs*, 227; Rıza Savaş, "Emevîler Devri Eğlence Hayatından Kesitler ve Dönemin Bazı Kadın Şarkıcıları", *İstem* 4/8 (2006), 51-61.

⁷ "Dühâtu'l-Arab" olarak bilinen diğer meşhur üç kişi ise Amr b. el-Âs, Muğîre b. Şu'be ve Ziyad b. Ebih'tir. Bk. Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ el-Belâzurî, *Ensâbu'l-Eşrâf*, thk. Süheyl Zekkâr-Riyâd Ziriklî (Mısır: Dâru'l-Meârif, 1959), 13/343; Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Târihu'l-Ümem ve'l-Mülûk (Târihu't-Taberî)* (Beyrut: Dâru't-Turâs, 1387), 3/513; el-Kurtubî, *el-İstîâb fi Ma'rifeti'l-Ashâb*, 3/1289; 4/1446; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed ez-Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, thk. Şuayb el-Arnaûd (b.y., Müessesetü'r-Risâle, 1405/1985), 2/106; 3/58, 108; el-Askalânî, *el-İsâbe fi Temyîzi's-Sahâbe*, 4/539; 5/360; 6/156; Ebü'l-Kâsım Alî b. el-Hasen İbn Asâkir, *Târihu Dimaşk*, thk. Amr b. Ğarâme el-Amrî (Kahire: Dâru'l-Fikr, 1415/1995), 19/182; Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Abdilvehhâb en-Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb fi Fünûni'l-Edeb* (Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-Vesâik, 1423), 20/16, 324; Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâil İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, thk. Abdullah et-Türkî (b.y., Dâru Hicr, 1418/1997), 11/160, 220.

⁸ İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 6/216; Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed İbn Manzûr, *Muhtasar-ı Târih-i Dimaşk*, thk. Ruveyha en-Nahhâs vd (Dimaşk: Dâru'l-Fikr, 1402/1984), 12/85; Ebü'l-Muzaffer Şemsüddîn Yûsuf Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-Zamân fi Tevârihi'l-A'yân*, thk. Muhammed Berekât vd (Dimaşk: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2013), 9/260; İrfan Aycan, "Musikî", *Emevîler Dönemi Bilim, Kültür ve Sanat Hayatı*, ed. İrfan Aycan (Ankara: Otto Yayınları, 2017), 181.

Muharrem 61/10 Ekim 680)- ve Harre (27 Zilhicce 63/683) olayları, Emevîlerin büyük yara almasına ve sendelemesine neden olmuştur.⁹

Emevî Devleti'nin asıl tökezlemeye başlaması, II. Yezîd zamanında olmuştur. Onun Sellâme gibi şarkıcı cariyesi ve özellikle gözdesi Hubâbe ile vakit geçirerek devlet işlerini ihmal etmesi, kendisinden sonraki büyük isyanların, fikrî hareketlerin ve kabile çatışmalarının fitilini ateşlemiştir.¹⁰ Devletin daha büyük bir zafiyet içine düşmesini, askerî yeteneği ve cesareti Halid b. Velid'e benzetilen kardeşi Mesleme b. Abdülmelik (ö. 121/739 ?)¹¹ önlemeye çalışmıştır. Mesleme'nin bu çabaları da onu aynı zamanda Bizans'ın helâkını önleyen yukarıda isimlerini zikrettiğimiz Belisarios ve Narses adlı kumandanlara benzetmiştir. Halife II. Yezîd'in içine düştüğü sefahatin asıl sonuçları daha sonraki dönemlerde ziyadesiyle hissedilmiştir. Bu ilginç süreç ile ilgili bir makalenin yazılmaması ve Hubâbe'nin nağmelerinin Yezîd üzerindeki gücü, bu araştırmanın hazırlanmasına sebep olmuştur. Diğer yandan Hubâbe ile ilgili değil bir makale, ansiklopedi maddesinin dahi olmaması, bu konuya ayrı bir ehemmiyet kazandırmıştır. Sadece Emevîler döneminin değil İslâm tarihinin unutulmaz kadınları arasında yer alan bu cariye şarkıcının ismi (حبابة)

⁹ Ebû Hanîfe ed-Dîneverî, *Ahbâru't-Trvâl*, thk. Abdülmun'im Âmir (Kahire: Dâru İhyâ'î'l-Kütüb'î'l-Arabî, 1960), 1/251 vd.; Adnan Demircan, "İbn Teymiyye'ye Göre Yezîd b. Muâviye'nin Durumu", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (1996), 129-147; Ömer b. Süleyman el-Ukaylî, "Vak'atü'l-Harre fî ahdi Yezîd b. Muâviye", *Mecelletü Külliyyeti'l-Âdâb* 13/1 (Riyad 1986), 159-189; L. Clarke, "Elegy (Marthiya) on Husayn: Arabic and Persian", *al-Serat* 12 (1986), 13-28.

¹⁰ Ebü'l-Hasen Alî b. el-Hüseyn el-Mes'ûdî, *Mürûcu'z-Zeheb*, thk., M. Muhyiddin Abdülhamid (Beyrut: Mektebetü'l-İslamiyye, 1988), 3/94-97; Hitti, *History of the Arabs*, 227-229; Ünal Kılıç, "Kabile Asabiyeti Bakımından Yezîd b. Abdülmelik'in Hilafeti", *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14/1 (2010), 51-69.

¹¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 12/727.

Habbâbe veya Habâbe şeklinde kaydedilmesine rağmen¹² kelimenin (حب) kökünden geldiğine hükmederek daha az karşılaştığımız Hubâbe yazımı esas alınmıştır. Zevk ve eğlence içinde geçen bu konular ve Hubâbe-Yezîd ilişkileri anlatılırken de dönem olaylarından kısaca bahsedilerek aynı zamanda Emevîlerin, yaklaşık beş yıllık evresinden bazı kesitler mercek altına alınmaya çalışılmıştır.

1. Yezîd b. Abdülmelik'in İlk Halifelik Günleri

Halife Ömer b. Abdülaziz'in (717-720) zehirlenerek öldürülmesinden¹³ sonra Abdülmelik'in oğlu Yezîd halife olmuştur.¹⁴ Ömer b. Abdülaziz'in amcaoğlu olan bu halife, ilk önceleri II. Ömer gibi adalet ve devlet disiplinine bağlı kalsa da daha sonra bu âdil uygulamalardan vazgeçerek seleflerinin politikasını sürdürmüştür.¹⁵ Ömer b. Abdülaziz'in eşi Fâtıma bnt. Abdülmelik'in devlet hazinesine bağışlamayı düşündüğü mücevherleri, hanımları ve ailesinin diğer kadınlarına hediye etmesi, onun ilk yanlışlarından birisi olarak değerlendirilmiştir.¹⁶ Bu olay aynı zamanda Halife II. Yezîd'in hanımlara ve güzel cariyelere karşı zafiyetini de belli etmiştir.

Halife II. Yezîd, önceleri Ömer b. Abdülaziz döneminde olduğu gibi mevâlîye karşı adaletle hükmetmeye çalışmış, ancak vergiden

¹² Ebü'l-Ferec Ali b. Hüseyin el-İsfahânî, *Kitâbü'l-Egâni*, thk. İhsan Abbas vd. (Beyrut: Dâru Sâdır, 1429/2008), 15/82 vd.; İbnu'l-Kelbî, Ebu'l-Munzir Hişâm b. Muhammed el-Kelbî, *Nesebu Me'ad ve'l-Yemeni'l-Kebîr*, nşr. Nâcî Hasen ('Âlemu'l-Kutub, Mektebetu'n-Nahda, 1408/1988), 1/472'de isim "Hubâbe" olarak verilmiştir.

¹³ Ebü Muhammed Abdullah İbn Abdilhakem, *Sîretü Ömer b. Abdülazîz*, çev. Mustafa Gerçekçioğlu (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2022), 92; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 6/556.

¹⁴ İbn Abdilhakem, *Sîretü Ömer b. Abdülazîz*, 30.

¹⁵ İsfahânî, *Kitâbü'l-Egâni*, 15/88; Welhausen, *Arap Devleti ve Sukutu*, 137, 153.

¹⁶ İbn Abdilhakem, *Sîretü Ömer b. Abdülazîz*, 50.

muafiyet vaadi üzerine İslam dinini kabul etmiş olan Soğdlulardan yeniden vergi tahsil ettirerek yanlışlar halkasını devam ettirmiştir.¹⁷ Ayrıca valisi Yezîd b. Ebî Müslim es-Sekafî (ö. 102/721), Berberilere karşı benzer şekilde muamele ederek bölgede huzursuzluklara sebep olmuştur.¹⁸ Olumsuzluklar bununla da kalmamış, II. Yezîd'in iktidarının ilk yıllarında asî Horasan valisi Yezîd b. Mühelleb (ö. 102/720), Basra ve çevresini itaat altına alıp Kûfe'ye doğru ilerlemeye başlamıştır. Asî Horasan valisinin yanına Temîmliler ile mevaliden de katılan büyük bir ordu, Kerbelâ civarındaki Akr mevkiinde¹⁹ Mesleme tarafından mağlup edilmiş, Yezîd b. Mühelleb de öldürülmüştür.²⁰ Bu büyük isyanın elebaşı olan Yezîd b. Mühelleb, Ezz kabilesinden

¹⁷ V. Barthold, *Moğol İstilâsına Kadar Türkistan*, nşr. Hakkı Dursun Yıldız (Ankara: TTK Yayınları, 1990), 204. Diğer yanlış uygulamaları ise I. Velîd ile Süleyman'ın takip ettiği idarî, askerî ve malî politikaları uygulamaya başlamasıdır. Ayrıca II. Yezid, Ömer b. Abdülazîz'in kaldırdığı vergileri tekrar yürürlüğe koymuş, bilhassa Yezîd b. Mühelleb isyanının ardından Kaysîlere meyletmiş ve görevden aldığı valilerin yerine Kaysî valiler tayin etmiş, buna karşın Yemenî kabilelere karşı açık cephe almıştı.

¹⁸ Halife b. Hayyât, *Târîhu Halife b. Hayyât*, thk. Ekrem Ziya el-Ömerî (Beirut: Dâru'l-Kalem, 1397), 1/326, 334; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, 6/717; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, 10/235; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 7/81; Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Büldân*, thk. Ferîd Abdülazîz el-Cündî (Beirut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1410/1990), 1/229; Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, thk. Ömer Abdüsselâm et-Tedmûrî (Beirut: Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, 1417/1997), 4/146; Ebü'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-A'yân ve Enbâu Ebnâi'z-Zaman*, thk. İhsan Abbas (Beirut: Dâru Sadr, 1900-1904), 6/309-311; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, 21/393; Ebü Zeyd Veliyyüddîn Abdurrahmân b. Muhammed İbn Haldun, *Kitâbü'l-İber ve Dîvânü Mübtede' ve'l-Haber fi Târîhi'l-Arab ve'l-Berber ve Âsirihim min Zevî's-Şe'ni'l-Ekber*, thk. Halil Şahâde (Beirut: Dâru'l-Fikr, 1408/1985), 4/240; Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed el-Kalkaşendî, *Subhu'l-A'şâ fi Smaâti'l-İnşâ* (Beirut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.), 5/114; Ebü'l-Mehâsin Cemâlüddîn Yûsuf İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmu'z-Zâhire fi Mülûk Mısır ve'l-Kahire*, nşr. M. Hüseyin Şemseddin (Beirut: Vezâretü's-Sekâfe ve'l-İrşâd, 1992), 1/245; Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-Zaman*, 10/344.

¹⁹ Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Büldân*, 4/136-138.

²⁰ Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, 6/585; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, 26/447; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-A'yân*, 6/303;

olduğu için, II. Yezîd bundan sonraki politikasını, Kelbî kökenli valileri görevden alarak yerlerine, Kaysîleri atamak olarak belirlemiştir. Bu yeni durum da Emevîlerin Muâviye'den beri geçerli olan kabile siyasetini ters yüz ettiği gibi Yemenî kabilelerin Halife'ye karşı tutumlarını da olumsuz bir şekle sokmuştur.²¹ Bu yanlış politika ve Yezîd b. Mühelleb'in öldürülmesi, Abbâsî ihtilâlinin içinde Yemenîlerin aktif olarak katılımını sağlamış ve 132/750 yılı, Emevîlerin tarih sahnesinden silindiği bir yıl olmuştur.²² II. Yezîd'in kabile politikasının fikrî alanda da olumsuz yansımaları görülmüştür. Bu süreçte en büyük tepkilerden birisi Basra'dan gelmiştir. Ortaya çıkan bir Mürcî²³ isyan, Kahtânîlerin veya diğer bir ifadeyle Kelb kabilesinin, II. Yezîd'in Adnânîlere/Kays kabilesine olan temayülünü cezalandırmaya çalışmıştır.²⁴ Bu olumsuz olaylar daha sonra gittikçe büyük bir hoşnutsuzluk doğuracak, bu karışıklıklara rağmen II. Yezîd'in eğlence ve sefahatle vakit harcaması, Emevîler için sonun başlangıçlarından en önemlisi olacaktır.

2. Halife II. Yezîd'in Eğlenceye Dalması ve Hubâbe'ye Karşı Düşkünüğü

Yukarıda arz etmeye çalıştığımız olumsuz durumlar yanında II. Yezîd, eğlenceye, içkiye ve şarkıların okunduğu işret meclislerine çok

²¹ Belâzurî, *Ensâbu'l-Eşrâf*, 8/311; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülük*, 6/586; Kılıç, "Kabile Asabiyeti Bakımından Yezîd b. Abdülmelik'in Hilafeti", 51-69.

²² Yûsuf el-İş, *ed-Devletü'l-Ümeviyye* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1985) 281; Nadir Karakuş, *Bir İhtilalcinin Anatomisi* (İstanbul: Neva Yayınları, 2017), 105-106, 166-170.

²³ Mürcie, İâm'ın ilk yıllarında ılımlı fikirleri ile ortaya çıkmıştır. Mürcie, siyasî ve itikadî bir fırka olarak Hz. Osman ve Hz. Ali başta olmak üzere, büyük günah işleyenlerin durumlarını Allah'a bırakıp, mânevî sorumlulukları hakkında fikir beyan etmeyen bir düşünce ekolüdür. Bk. W. Montgomery Watt, *İslâm Düşüncesinin Teşekkül Devri*, çev. Ethem Ruhi Fıglalı (İstanbul: Sarkaç Yayınları, 1998), 146-184.

²⁴ Hodgson, "İslâmî Muhalefet, 692-750", 1/223.

düşkün birisi olarak karşımıza çıkmıştır. Tıpkı seleflerinden I. Yezîd gibi sarayında şarkıcıları ağırlamak ve onlarla vakit geçirmekten hoşlanmış, bunu da itiyat haline getirmiştir. I. Yezîd, sarayında İbn Süreyc, Ma'bed b. Vehb, Mâlik, İbn Âişe, İbn Ebû Leheb gibi şarkıcılarla eğlenirken, ardıllarından II. Yezîd ise daha çok Sellâme el-Kass ve Hubâbe gibi muganniye cariyelerle (قينة) gününü gün etmeyi tercih etmiştir.²⁵ Sellâme ve Hubâbe'nin dışında ayrıca Uteybe²⁶ olarak da bilinen İbn Ebû Leheb²⁷ gibi günahkârlığı ile ön plana çıkarılan²⁸ Hâşimî şarkıcılar, onun en yakınları arasında olabilmıştır.²⁹ Bu esnada II. Yezîd'in sarayında, musikişinasların dışında nüktedan ve soytarılar³⁰ da boy göstermiştir. Bu sıra dışı Halife, meşhur nüktedan ve mizah ustası Eş'ab'ı Medine'den sarayına getirtmiş, Irak'ın nüktedanı olarak şöhret bulmuş olan Şurâa b. ez-Zendebûz'un latifeleri ile neşelenmiştir. Aynı zamanda Dımaşk'taki sarayı, garip gösteriler ve şaklabanlıklar yapan kişilerle de dolmuş, bunlar arasında

²⁵ Henri George Farmer, *A History of Arabian Music* (London: Luzac Publishing, 1929), 63.

²⁶ Hz. Muhammed'in kızlarından Ümmü Gülsüm (ö. 9/630), Hicretten önce Uteybe b. Ebû Leheb ile nikâhlanmış, ancak Tebbet Sûresi'nin nazil olması ile bu evlilik boşanmayla neticelenmiştir. İbn Sâ'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 8/30.

²⁷ el-Askalânî, *el-İsâbe fi Temyîzi's-Sahâbe*, 6/437. Aynı kaynak 6/88'de Hz. Peygamber'in Uteybe için vahşi köpeklerin kendisine musallat olmasıyla ilgili bir bedduasına yer verilir.

²⁸ İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, 39/312; İbn Manzûr, *Muhtasar-ı Târih-i Dımaşk*, 16/190.

²⁹ Farmer, *A History of Arabian Music*, 63; Mustafa Kılıç, "İslâm Kültür Tarihinde Müsikî: Başlangıçtan Emevîlerin Sonuna Kadar", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31 (1989), 399-454.

³⁰ Soytarı veya saray soytarısı, kraliyet saraylarında konukları veya hükümdarı eğlendirmek için görevlendirilen vazifelilerdir. Soytarılar, aynı zamanda panayırlarda ve halk pazarlarında halkı eğlendiren kişiler olarak da karşımıza çıkarlar.

Zübâle ismindeki soytarısı, kendisini eğlendirmiş, bol kahkahalı meclislerin başkahramanı haline gelmiştir.³¹

102/720'de Yezîd b. Mühelleb isyanının bastırılması ile rahatlayan II. Yezîd'in şimdiki ilgi alanı özellikle Hubâbe adlı cariye olmuştur.³² Bu vesileyle Hubâbe'nin kimliğinden ve hayatından kısaca bahsetmek yerinde olacaktır. Şarkıcı Hubâbe, ilk olarak Medine'de azatlı bir cariye olarak karşımıza çıkmıştır. İbn Rummâne veya İbn Mîna diye isimlendirilen bir Medineli'nin azatlı cariyesi olan Hubâbe, yüz güzelliği, endamı ve latif sesi eşliğinde okuduğu şarkılarla tanınmaya başlamıştır. Okuduğu şarkılardaki eşsiz yorumunu, bu şehirdeki köklü musiki geleneğinden istifade ederek artırmış, İbn Süreyc,³³ İbn Muhriz, Mâlik b. Ebü's-Sehm, Ma'bed b. Vehb,³⁴ Cemîle el-Hazrecî ve Azzetü'l-Meylâ gibi tanınmış musikişinaslardan ders almış, dönemin çalgı aleti udu, maharetle icra etmeyi başarmıştır. Gerçek ismi el-Âliye olmasına rağmen, II. Yezîd ona sahip olup da yakın gözdesi yapınca, bu unutulmaz şarkıcı cariyeye Hubâbe ismini vermiştir.³⁵ İlk önce efendisi ile Ifrikiyye'ye giden Hubâbe, daha sonra

³¹ Yusuf Doğan, "Emevîler Döneminde Mizahı Etkileyen Faktörler", *İstem* 4/8 (2006), 209-236.

³² Mes'ûdî, *Mürûcu'z-Zeheb*, 3/225-226.

³³ Bu şarkıcılardan sadece İbn Süreyc, Mekkeli bir musikişinas olarak diğerlerinden ayrılır. Hubâbe, muhtemelen İbn Süreyc ile bu ünlü şarkıcı Medine'ye geldiği zaman veya kendisi bir vesileyle Mekke'ye gittiğinde görüşmüş olmalıdır. Bk. Ebü Ömer Şihâbüddîn Ahmed İbn Abdürabbih, *el-İkdü'l-Ferîd*, thk. Abdülmecid er-Ruhaynî (Beyrut. Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1404/1983), 8/99; İsfahânî, *Kitâbü'l-Egânî*, 1/167 vd.; Carl Brockelmann, "İbn Süreyc", *İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: MEB Yayınları, 1993), 5/824-825.

³⁴ Hubâbe'nin Yezîd'e okuduğu şarkıların genellikle Ma'bed'e ait olduğu *el-Egânî*'de de dile getirilmiştir. Bk. İsfahânî, *Kitâbü'l-Egânî*, 15/93, 95.

³⁵ Belâzurî, *Ensâbu'l-Eşrâf*, 9/31; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, 7/23; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, 65/308; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, 5/58; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 13/15.

Mısır üzerinden Yezîd'in katına götürülmüştür. İlk karşılaşmada üzerine giydiği iki kat etekli bir elbise, elindeki defî ve söylediği şarkı ile Yezîd'in aklını başından almıştır. Hubâbe ve beraberindeki Sellâme'yi Yezîd'e satan kişi ise Mus'ab b. Süheyl ez-Zührî isimli Mısırlı bir tacir olmuştur.³⁶

Hubâbe'nin Yezîd ile tanışması ile ilgili bir başka rivayet ise daha ilginç ve kabule daha çok yakındır. Halife Süleyman b. Abdülmelik'in (715-717) eşi Sa'de bnt. Abdullah b. Amr, Hubâbe'yi 4.000 dinar gibi yüksek bir fiyata satın almıştır. Süleyman, karısının satın aldığı cariyeye bu kadar para ödenmesine hayret edince Hubâbe, Sa'de tarafından kocasının erkek kardeşi Yezîd'e 4.000 dinara satılmıştır.³⁷ Bu ilginç olaydan önce Yezîd'in dünyada isteyip de elde edemediği şeyin sadece Hubâbe olduğunu söylediğine bakılacak olursa,³⁸ onun bu güzel cariyeyi daha Sa'de'nin yanında iken oldukça beğendiğini ve elde etmek istediğini anlamış oluruz. Bundan sonra da Hubâbe ile Yezîd arasında efendi ile cariye arasında geçen ilişkilerin çok ötesinde bir gönül bağı husule gelmiştir. Bu husus, Yezîd'in ona sahip olduktan sonra el-Âliye olan ismini Hubâbe olarak değiştirmesinde de açıkça görülmüştür. Hubâbe'yi Yezîd'e bir perdenin arkasına saklayarak, ardından masalımsı bir şekilde takdim eden Sa'de'nin, daha sonra bu kararından dolayı pişman olması ise, bu konuyu daha gizemli bir şekilde sokmuştur.³⁹

³⁶ İsfahânî, *Kitâbü'l-Egâni*, 15/85; Taberî, *Târîhu'l-Ümmem ve'l-Mülük*, 7/23; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, 4/164.

³⁷ İsfahânî, *Kitâbü'l-Egâni*, 15/87.

³⁸ Taberî, *Târîhu'l-Ümmem ve'l-Mülük*, 7/23; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, 4/164; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 13/15.

³⁹ İsfahânî, *Kitâbü'l-Egâni*, 15/86; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, 5/58-59. İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 7/110'da Hubâbe'nin bir bahçede eski sahibesi Sa'de'ye şarkılar okuduğundan bahsedilir.

Yezîd, Hubâbe ile Sellâme'ye oldukça değer verse de tercihi Hubâbe'den yana olmuş ve onu sağına, Sellâme'yi ise soluna oturtarak onlarla vakit geçirmiştir.⁴⁰ Bu bitmez eğlence ve musiki meclislerinde iki gözde cariyeler arasında kıskançlıkla karışık tatlı bir yarış da cereyan etmiştir. Hubâbe ile Sellâme arasındaki bu rekabetin galibi, Yezîd'in kendisine daha çok meyilli olduğu Hubâbe'den yana ağır basmıştır. Halife, böyle bir esnada okunan şarkılardan hangisinin daha iyi olduğu sorusuna olan cevabını Hubâbe lehine vererek Sellâme'yi hayal kırıklığına uğratmıştır.⁴¹

Bu tatlı rekabet ile ilgili başka rivayetler, işin içine cariyelerin Medine'deki hocaları Ma'bed'i de dâhil etmiştir. Her iki cariyeler okudukları bir şarkının Ma'bed b. Vehb'den aldıklarını iddia edince Yezîd, Medine valisinden Ma'bed'i Dımaşk'a göndermesini istemiştir. Medineli bu meşhur musikişinas gelince de Halife'nin huzuruna çıkmış ve Hubâbe ile Sellâme'nin söylediği şarkılarını bir uzman olarak dinlemiştir. Sonunda Hubâbe'nin okuduğu tarz daha çok beğenilmiş, bu duruma da en çok sevinen, gözdesinin haklı çıkmasından dolayı II. Yezîd olmuştur. Bundan sonra bu ilginç meclis, Ma'bed'in okuduğu şarkılarla devam etmiş, ertesi gün Medineli şarkıcının aldığı hediyelerle evine gitmesine izin verilmiştir.⁴²

Sellâme ve Hubâbe adlı bu iki cariyeden özellikle Hubâbe, Yezîd'in irade ve kalbini tamamen eline geçirerek, başkent Dımaşk'ta adeta bir hükümdar gibi olmuş, kendisine büyük değer atfedilmiştir. Hubâbe, sadece Dımaşk'ta bulunmamış zaman zaman gözünü açtığı

⁴⁰ Ebû Osmân Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Câhuz, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, thk. Abdüsselam Muhammed Harun (Mısır: Mektebetü'l-Hancı, 1975), 2/123-124.

⁴¹ İsfahânî, *Kitâbü'l-Egânî*, 15/96-97; Hitti, *History of the Arabs*, 227.

⁴² İsfahânî, *Kitâbü'l-Egânî*, 15/94-95.

Medine'ye de gitmiştir. Bu ziyaretlerinden birinde Medine yakınlarındaki Zû Haşeb mevkiinde⁴³ şarkılar okumuş ve bu esnada yürüyüşe çıkan köy halkından bir grup ona yardımcı olup iltifat etmiştir. Hubâbe, Dimaşk'a varınca bunu efendisi Halife Yezîd'e anlatmış o da valisine mektup yazarak bu kişileri binlerce dirhem para ile ödüllendirmesi emrini vermiştir.⁴⁴

Bu ilginç süreçte Hubâbe, cazibesi ve tatlı sesiyle Yezîd'e hükmedip istediğini göreve getirdiği gibi istediğini görevden alabilecek bir güce erişmiştir. Emevîlerin Irak genel valilerinden Ömer b. Hübeyre (ö. 110/728), aralarında kıskançlık ve rekabet olan el-Ka'ka' b. Hâlid tarafından Yezîd'e şikâyet edilmiş ve dedikodulara ve abartılı anlatımlara inanan Halife de valisini azletmeye karar vermiştir. Makamının tehlikede olduğunu gören Ömer b. Hübeyre, değerli hediyelerle Hubâbe'nin katına çıkmış ve ondan görevinin iadesi için devreye girmesini rica etmiştir. Bundan sonrası, beklendiği gibi gelişmiş ve Yezîd, gözde cariyesinin isteğine boyun eğerek valisini yerinde bırakmıştır.⁴⁵

Halife II. Yezîd, çevresinde olup bitenlerden habersiz sarayındaki işret meclislerinde bu gözde cariyesi ile hoş vakit geçirirken, hoşnutsuzluklar ve Halife aleyhindeki dedikodular da gittikçe yayılmaya başlamıştır. Sonunda, İstanbul'u dahi muhasara ederek Bizans İmparatorluğuna korkulu anlar yaşatan kardeşi Mesleme,⁴⁶ kendisini uyarma gereği hissetmiştir. İslâm tarihinin en

⁴³ Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Büldân*, 4/54.

⁴⁴ İsfahânî, *Kitâbü'l-Egânî*, 15/86.

⁴⁵ İsfahânî, *Kitâbü'l-Egânî*, 15/86.

⁴⁶ Halife b. Hayyât, *Târîhu Halife b. Hayyât*, 1/292-305; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, 6/426-439; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 6/269-294; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, 4/7-27; Ebü'l-Kâsım Kemâlüddîn Ömer İbnü'l-Adîm, *Buğyetü't-Taleb fi Târîhi Haleb*, thk.

kırılğan dönemlerinden birisi olarak kabul edebileceğimiz bu süreçte, kardeşi Mesleme'nin devletin çöküşüne ve II. Yezîd'in yanlış uygulamalarına karşı çıktığı başka olayların da olduğu hatırlanmalıdır. Yezîd b. Abdümelik, kendisinden sonra küçük yaştaki oğlu Velîd'i veliaht bırakmak gibi bir eğilim içine girince, kendisini bu yanlış karardan yine kardeşi Mesleme vazgeçirmiştir. Bu yaptığı uygulamanın aile içinde olduğu kadar muhalifler ve halk üzerinde de olumsuz bir izlenim bırakacağını ifade eden Mesleme, Halife Yezîd'e birinci veliaht olarak kardeşi Hişâm'ı (724-743), ikinci veliaht olarak da oğlu Velîd'i (II. Velîd 743-744) bırakmasını tavsiye edip Emevîleri, bir çıkmazdan kurtarmıştır.⁴⁷ Bu olayın 102/720 yıllarında; yani Yezîd'in hilâfetinin ilk yıllarında olduğunu hatırlarsak,⁴⁸ Mesleme'nin kardeşi üzerindeki etkisinin daha ilk günlerden itibaren geçerli olduğunu anlarız.

Mesleme b. Abdümelik, Halife Yezîd'e bir başka oldukça önemli uyarısını da, Hubâbe ile vakit geçirip devlet işlerini ihmal etmesi üzerine yapmıştır.⁴⁹ Bu uyarıda Yezîd'e, Ömer b. Abdülaziz gibi adil bir halifeden sonra hilafet makamına geçtiği hatırlatılmış, devlet işlerini bırakıp bir cariyeyle meşgul olması eleştirilmiştir. Ayrıca

Süheyl Zekkâr (by: Dâru'l-Fikr, ts.), 1/232-233; İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-Haleb fi Târîhi Haleb* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1417/1996), 1/26; el-Melikü'l-Müeyyed İmâdüddîn İsmâîl Ebü'l-Fidâ, *el-Yevâkît ve'd-Darb fi Târîh-i Haleb* (b.y.: y.y., ts.), 1/5-7; Sibt İbnü'l-Acemî, *Kunûzü'z-Zehab fi Târîh-i Haleb* (Halep: Dâru'l-Kalem, 1417), 1/100-119; Hamilton A. R. Gibb, "Arab-Byzantine Relations under the Umayyad Caliphate", *Dumbarton Oaks Papers* 12 (1958), 219-233.

⁴⁷ Ebü'l-Abbâs Ahmed el-Ya'kûbî, *Târîhu'l-Ya'kûbî*, thk. Abdülemir Mühennâ (Beyrut: Dâru Sâdır, 1993), 2/241; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, 7/209.

⁴⁸ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-Tarih*, 4/139; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, 74/122.

⁴⁹ Belâzurî, *Ensâbu'l-Eşrâf*, 8/260; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, 5/151; Ebû Muhammed Abdullâh İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-Şuarâ* (Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1423), 1/511.

Mesleme, kardeşinin kapısında, uzak yerlerden gelmiş birçok özel heyet, pek çok şikâyetçinin beklediğini ve muhatap kabul edilmedikleri için serzenişte bulduklarını iletmiş, gafletle vakit geçirerek devlet işlerini ihmal etmesini sert bir şekilde kınamıştır. Nitekim Mesleme'nin bu sözleri, Halife II. Yezîd üzerinde olumlu etki yapmakta gecikmemiştir. Bundan sonra Yezîd, uyarılara hak verip içki ve eğlenceyi bırakmaya karar vermiştir. Üstelik birkaç gün Hubâbe ile de görüşmeyerek bu sözünün arkasında olduğunu göstermiştir.⁵⁰ Ancak kolay pes etmeyecek bir karakter olan Hubâbe, Yezîd'i birkaç gün göremeyince arzusu iyice artmış, gözden düşmek onu çılgına çevirmiştir. Harekete geçmesi gerektiğine kani olan Hubâbe, cuma günü cariyelerinden birine "Mü'minlerin Emîri namaza çıkarsa bana haber" ver diye sıkı sıkı tembihte bulunmuştur. Cariye de Yezîd namaza çıkınca durumu hanımına haber vermiş, Hubâbe ise elinde bir ud olduğu halde Yezîd'i karşılayarak onun aklını başından alan yumuşak bir ses tonuyla şu dizeleri tegannî etmiştir:

"Âvâre âşığı, bugün hissiz gibi durduğundan dolayı azarlama,
Zavallı kederiyle ne yapsın. Sabır ve tahammüle güç
yetiremiyor."

Bu nağmeleri işiten Halife II. Yezîd, elleriyle yüzünü kapatmış ve Hubâbe'ye susması için yalvarmaya başlamıştır. Sihirli nağmelerinin başarıya ulaştığını gören Hubâbe, istediği neticeyi almanın sevinciyle sesini daha da tatlılaştırarak bu kez şu melodileri terennüm etmiştir:

⁵⁰ İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmu'z-Zâhire*, 1/254-255.

“Hayat, gönlünün lezzet aldığı, arzu ettiği şeyden ibaret,
Çekemeyenler ne derse desin, (onların) sözüne, eleştirilerine
bakma.”

Bu son nağmeler ve aklını başından alan lirik melodilerle kendisinden geçen II. Yezîd, artık dayanamamış ve Hubâbe'ye yaklaşıp Allah'a yemin ederek doğru söylediğini, kendisini sevdiğinden dolayı zatına çıkışanların kahrolmaları gerektiğini fısıldamıştır. Daha sonra da yanındaki köleye seslenerek “git Mesleme'ye söyle⁵¹ halka namaz kıldırsın” emrini vermiştir. Böylece kesin kararını veren Yezîd, Hubâbe ile eskisi gibi yeme içmeye, sihirli aşk şarkıları arasında zevküsefada bulunmaya dalıp gitmiştir.⁵² II. Yezîd'in, Hubâbe'ye söylediği şarkıların kime ait olduğunu sorması üzerine, onun dönemin önemli simalarından el-Ahvas'ın⁵³ bir şiiri olduğunu söylemesi, aynı zamanda Hubâbe'nin kültürlü bir hanım olduğunu da ortaya koymuştur. Üstelik efendisine el-Ahvas'a 1.000 dînar ödül vermesinin yerinde olacağına dair tavsiyesi, II. Yezîd tarafından derhal yerine getirilmiştir.⁵⁴

Bu sıra dışı ikilinin muhabbetleri o kadar farklı bir hale bürünmüştür ki değil bir Halife'nin, aklı başında herhangi bir insanın dahi yapamayacağı şekle dönüşmüştür. Hubâbe bir gün kendisine, “Aşk ateşinin şiddetinden boğazda öyle bir hararet vardır ki, Bir an olsun sükûn ve rahat bulamadığından, bir türlü serinleyemiyor”

⁵¹ İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmu'z-Zâhire*, 1/255'te “Sahibu'ş-şurta'ya söyle halka namaz kıldırsın” ifadesi yer almıştır.

⁵² İsfahânî, *Kitâbü'l-Egânî*, 15/89-90; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, 5/151; İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve'ş-Şuarâ*, 1/511-512; Corci Zeydan, *İslâm Uygarlıkları Tarihi*, çev. Nejdet Gök (İstanbul: İletişim Yayınları, 2012), 1/137-138.

⁵³ İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve'ş-Şuarâ*, 1/509-510.

⁵⁴ İsfahânî, *Kitâbü'l-Egânî*, 15/90.

anlamında bir beyit okuduğunda, bu beyitten çok etkilenen Halife II. Yezîd ayağa kalkarak uçmak istediğini söylemiştir. Hubâbe kendisine, “Ey Mü’minlerin Emiri! Nereye gidiyorsun? Sana ihtiyacımız var” deyince, Yezîd, zevk ve sarhoşluk içinde, “Vallahi uçacağım” diye karşılık vermiştir. Hubâbe, “Milleti kime bırakacaksın?” deyince de Yezîd, “Sana” diyerek eğilip mâşûkası Hubâbe'nin elini öpmüştür.⁵⁵ Bu sırada Halife II. Yezîd'in sarhoş olması ise bu acı olayları daha da dramatik hale getirmiştir.⁵⁶

Bu bitmez tükenmez eğlence ve musiki muhabbetlerinin yatak odasına kadar taşınması ise hem devlet ciddiyetine hem de İslâm'ın halifesinin davranışlarıyla büyük bir tezat teşkil etmiştir. Hicaz'dan gelen ve Hubâbe'nin de manevî babası konumundaki mugannî el-Bîzek el-Ensârî, II. Yezîd'in huzuruna kabul edilmiştir. Bu sırada Halife yatağına uzanmış ve onun yanındaki daha aşağıda yer alan bir başka sedire de Hubâbe oturmuştur. Hicazlı şarkıcının nağmeleri bu odada dinlenmiş ve onun nağmeleri beğenilerek kendisine 100 dinar ödül bahşedilmiştir.⁵⁷

Hubâbe'nin aşığı olan ve sevdasıyla rezil rüsva olarak, neredeyse saltanatını terk eden Yezîd b. Abdülmelik,⁵⁸ yine bir gece Hubâbe ile içip zevk ve sefaya dalmıştır. Bu esnada Yezîd, kendisine sakilik yapan Hubâbe'nin elinden içkiyi alıp içtikten sonra keyiflenmiş ve Hubâbe de şu dizeleri nağmeler eşliğinde okumuştur:

⁵⁵ İsfahânî, *Kitâbü'l-Egânî*, 15/97; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, 4/163; Zeydan, *İslâm Uygurlukları Tarihi*, 2/375.

⁵⁶ Şevki Dayf, *el-Fen ve'l- Mezahib fi'ş-Şi'ri'l-Arab* (Kahire: Dâru'l-Mearif, ts.), 58.

⁵⁷ İsfahânî, *Kitâbü'l-Egânî*, 15/97.

⁵⁸ Câhuz, *et-Tâc fi Ahlâki'l-Mulûk*, thk. Ahmed Zeki Paşa (Kahire: Matbaatü'l-Emîra, 1914), 28.

“Baştan çıkararak sevgilimi düşünmemek, unutmak,
Ondan vazgeçmek istedikçe onun güzelliğinden dolayı,
Bir şefaathçi karşıma geçerek; ‘bu kalp azâdeliği,
Ancak kabre girildiği zaman mümkün olabilir’ demektedir.”

Şarkının sözlerinden oldukça etkilenen Halife II. Yezîd, Hubâbe’ye bu beyti kimin söylediğini sormuştur. Hubâbe’nin bilmediğini söylemesi üzerine, hemen sahabeden sonraki neslin (Tâbiûn) en ünlü ve faziletli âlimlerinden olan İbn Şihâb ez-Zührî’nin (ö. 124/742) huzuruna getirilmesi için bir adam göndermiştir. Oysa vakit gece yarısını çoktan geçmiştir. Hz. Muhammed’in hadislerini ilk tedvin eden kimse olarak tanınan Zührî,⁵⁹ böyle gecenin ilerleyen bir saatinde çağrıldığı için korku ve endişe içinde Halife’nin huzuruna çıkmıştır. Ancak çağrılış nedenini anlayınca korku ve endişesi yok olmuştur.⁶⁰ Zührî, gece yarısı boşuna çağrılmadığını göstermiş ve bu şiirin el-Ahvas’a ait olduğunu söyleyerek, şiir konusundaki derin vukûfiyetini de göstermiştir.⁶¹ II. Yezîd’in aynı zamanda hocası olarak bilinen Zührî’nin⁶² gecenin olmayacak bir vaktinde huzura çağrılması olayında, Hubâbe’nin önemli bir âlimden daha fazla değer ve itibar görmesi, konu başlığımızın daha iyi anlaşılması açısından oldukça önem arz etmektedir.

Hubâbe’nin şiirlerini teganni ettiği kimseler arasında aşk ve kadın temaları ile ön plana çıkan el-Hâris b. Halid el-Mahzûmî’yi (ö.

⁵⁹ Abdülazîz ed-Dûrî, *The Rise of Historical Writing among the Arabs*, çev. Lawrence Conrad (Princeton: Princeton University Press, 1983), 76-121.

⁶⁰ Zeydan, *İslâm Uygarlıkları Tarihi*, 1/753.

⁶¹ İbn Asâkir, *Tarihü Dimaşk*, 32/208.

⁶² İbn Sâ’d, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 5/350.

?)⁶³ de görmekteyiz. Yezîd, Hubâbe'yi satın aldığı ilk günlerde şâir el-Hâris b. Halid'e ait dört beyitlik bir şiirin teganni edildiğini işitmiştir. Bu güzel sesin kimden geldiğini araştırınca karşısına Hubâbe çıkmış, Halife'nin isteği ile bu şarkıyı kendisine yeniden icra etmiştir. Hubâbe'den çok sonra yaşamış olan muganni ve musikişinas İbrâhim el-Mevsîlî (288/804), böyle güzel bir icranın o zamana kadar işitilmediğini iddia etmiştir.⁶⁴ Ancak bu "ayş u tarâb" eğlenceler, II. Yezîd'i Cuma namazlarından dahi alıkoymuş, bunun yanlışlığı kardeşi Mesleme tarafından dile getirilse de etkili olamamış; Halife, Hubâbe ile gününü gün etmeye devam etmiştir. Üstelik Hubâbe ve Sellâme de bu esnada şarap içen Halifeyi teselli etmek için el-Ahvas'tan dünyadan zevk alması gerektiğiyle ilgili şiirlerden oluşan bir şarkı okumuşlardır.⁶⁵ Medineli musikişinas İbn Muhriz'in nağmelerinden oluşan bir başka şarkıda da Emevîler devrinde eski klasik üslubu devam ettiren Cerîr b. Atiyye'nin hiciv şiirleri⁶⁶ esas alınmış, hayata boş veren hedonist bir anlayış böylece sürüp gitmiştir.⁶⁷ Aslında bu okunan şarkıların, zamanla mersiye şeklinde bir devrin bittiğine dair acıklı melodilere dönüşeceği, Emevîlerin yaklaşık kalan çeyrek asrında fazlasıyla görülecektir.

3. Hubâbe'nin Ölümü, II. Yezîd'in İnkırâzı

Emevî halifesi II. Yezîd, yaşantısını Hubâbe ölünceye kadar böyle zevküsefa içinde sürdürmüş, ısrarla yapılan uyarı ve eleştirilere aldırmamıştır. Hubâbe'nin ölümüne dair verilen birbirine benzer

⁶³ İsfahânî, *Kitâbü'l-Egânî*, 15/87-88; Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Üdebâ: İrşâdü'l-Erib ilâ Ma'rifeti'l-Edîb*, thk. İhsan Abbas (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1414/1993), 2/759.

⁶⁴ İsfahânî, *Kitâbü'l-Egânî*, 15/87.

⁶⁵ İsfahânî, *Kitâbü'l-Egânî*, 15/91-92.

⁶⁶ İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-Şuarâ*, 2/1020; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-A'yân*, 1/321.

⁶⁷ İsfahânî, *Kitâbü'l-Egânî*, 15/93-94.

rivayetler, bu konuya ana kaynaklarımızın verdikleri değeri ve önemi göstermiştir. Bunları bir araya getirdiğimiz zaman makale başlığımızın da ne kadar isabetli olduğu anlaşılacaktır. Hubâbe ile Halife Yezîd arasındaki bu zevküsefa meclisleri hep sarayda olmamış, taşranın güzîde mekânları da onlara ev sahipliği yapmıştır. Böyle bir seferde Yezîd, vakit geçirmek için Hubâbe ile birlikte Filistin civarında bağ, bahçesi ve şarabıyla ünlü Beytres köyüne⁶⁸ gitmiştir.⁶⁹ Bu sırada da aklına bazı fikirler gelmiş, kendi kendine düşünmeye başlamıştır. “Bütün gün zevküsefa sürdükten sonra o günün gecesinde mutlaka mutluluk ve hazzı bozan bir durum olur, derler. Bunun doğru olup olmadığını kendim deneyeceğim” diye içinden geçirmiştir. Emrinde bulunanlara da, “yarın bütün gün bana hiçbir şey söylemeyiniz, hiçbir mektup getirmeyiniz” emrini verdikten sonra Hubâbe’yle birlikte halvet odasına çekilmiştir. Yalnız kaldıkları odaya da ihtiyaçları olan tüm yiyecek ve içeceklerden her ne gerekliyse tümünü hazırlatmayı ihmal etmemiştir. Gözdesi Hubâbe, bu sırada bir nar veya üzüm yemiş, tanelerinden biri boğazında kalmış ve bundan dolayı dönemin en kudretli ve zarif kadını, bir anda hayata gözlerini kapatmıştır.⁷⁰

Tarih ve ricâl kitaplarının oldukça ilgisini çeken bu ölüm şekline bir başka rivayet de dâhil olarak hadiseye başka zenginlikler katmıştır. Bu yeni anlatımda mecliste, diğer gözde şarkıcı cariye Sellâme de yer almıştır. Filistin civarındaki bu yeşil ve münbit ortamda Yezîd, önce Sellâme’nin söylediği şarkı ile huzur bulmuş, daha sonra udu ile “Ey

⁶⁸ Bu isimde Filistin’de bir köy ismine Mu’cem’de rastlayamadık. Sadece Filistin’de şarabı ile ünlü el-Fellûce isminde bir yerleşim yerini tespit edebildik. Bk. Yâkût el-Hamevî, *Mu’cemü’l-Büldân*, 4/275.

⁶⁹ İsfahânî, *Kitâbü’l-Egânî*, 15/99’da bu olayın Şam’daki sarayda geçtiği zikredilir.

⁷⁰ Belâzurî, *Ensâbu’l-Eşrâf*, 8/260.

Kureyş'in efendisi!..." diye başlayan Hubâbe'nin sihirli nağmeleri ile kendisinden geçmiştir.⁷¹ Hubâbe ile geçirdiği bu hoş dakikalar bazı oyun ve eğlencelerle devam etmiş, şuh kakhahalar arasında mutlu saatler geçirilmiştir. Neşeli şarkılar eşliğinde böyle şevkin ve zevkin zirve yaptığı bir anda Yezîd, Hubâbe'yi mutlu etmek için bir üzümü havaya atarak onun kapmasını sağlamış, bu eğlence kısa bir süre daha aynı minvalde sürmüştür. Ancak bu oldukça zevkli gibi görünen tehlikeli oyun, üzüm tanesinin Hubâbe'nin nefes borusunu tıkayıp onun ölümü ile neticelenmiştir.⁷²

Hubâbe'nin ölümünden sonraki gelişmeler ve Halife Yezîd'in davranışları, tam bir trajedi olarak devam etmiştir. Bu feci ve beklenmeyen ölümü bir türlü kabullenemeyen Yezîd, cenazeyi defnettirmeyerek üç gün bekletmiştir. Bu sırada elem ve üzüntüsünden büyük bir şok yaşamış ve İslâm'ın halifesi olması gereken Yezîd, âdeta bir mecnuna dönmüştür. Hubâbe'nin ölümünden sonra Yezîd'in üzerine bir şey giymek istememesi ise bu konuyu daha da vahim hale getirmiştir.⁷³ Üstelik Halife, yürüyecek takati kendisinde bulamamış, yemeden içmeden kesildiği gibi günden güne erimeye başlamış, Hubâbe'nin nağmeleri ile gülümseyen yüzünden eser kalmamış, mutsuz ve ümitsiz bir karaktere bürünmüştür.⁷⁴ En kötüsü, Hubâbe'nin cesedini, rengi değişerek kötü kokular yayılmaya başlayınca kadar gömdürmemiştir. Bütün bu süre zarfında Yezîd, Hubâbe'nin cesedini koklayıp öperek herkesi dehşet içinde bırakmaya devam etmiş, cesetten ayrılmak istemediği

⁷¹ İbn Asâkir, *Tarihü Dimaşk*, 69/90-91.

⁷² İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 7/111.

⁷³ İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 7/11.

⁷⁴ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, 4/162.

için ona sımsıkı sarılarak acınacak bir hale düşmüştür.⁷⁵ Hubâbe'nin cenaze namazını ise bu dönemin bütün karışık işlerini hallederek Halife'yi rahatlatan kardeşi Mesleme b. Abdülmelik kıldırmıştır.⁷⁶ Bu esnada Hubâbe'nin cenaze namazını kıldırmak isteyen mecnuna dönmüş Yezîd'e yine Mesleme tarafından izin verilmemiş ve Halife tarafından görev kendisine tevdi edilmiştir. Yezîd'in Hubâbe'nin kabrini açma girişimi ise tüm bu trajediyi daha da içinden çıkılmaz bir hale getirmiştir.⁷⁷

Yezîd'in üzüntüsünün anlata anlata bitirilemeyen bir bölümünde, yine şarkılar yer almış, sanki onun yok oluşunun ve kederinin en önemli nedeninin devlet işlerini bile ihmal ettiği nağmeler olduğu hatırlatılmıştır. Hubâbe'nin ölümünden sonra sarayda bir cariye,

“Bir âvâre âşık için evdeki dostlarını,
Ebediyen perişan görmekten daha acı bir felaket düşünülebilir
mi?”

beytini okuyunca, bunu işiten Yezîd hüngür hüngür ağlamaya başlamış, Hubâbe'den sonra yedi gün sarayına kapanarak kimseyle konuşmamıştır. Halk arasında ortaya çıkan dedikodu ve söylentilerden korkulduğu için Yezîd'in bu haline bir çözüm yolu aranmaya başlanmıştır.⁷⁸ İşte bu esnada yine sahneye Abdülmelik'in bir türlü halife olamamasına rağmen kardeşlerinin en büyük

⁷⁵ Belâzurî, *Ensâbu'l-Eşrâf*, 8/261; İsfahânî, *Kitâbü'l-Egânî*, 15/99.

⁷⁶ İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 7/111.

⁷⁷ İsfahânî, *Kitâbü'l-Egânî*, 15/100.

⁷⁸ İsfahânî, *Kitâbü'l-Egânî*, 15/101; Zeydan, *İslâm Uygurlukları Tarihi*, 2/375-376.

yardımcısı ve büyük zaferlerin kumandanı Mesleme⁷⁹ çıkmıştır. Kardeşi Mesleme, Yezîd'den Hubâbe'nin ölümüyle düştüğü bu yakışıksız durumda, hiç değilse huzura çıkmamasını rica etmiştir.⁸⁰ Onun bu acınası halî, Emevî sarayındaki herkesi derin bir endişeye sevk ettiği gibi muhalifleri de sevindirmiştir. Bundan sonra Yezîd'in bu elim ve acınacak durumu devam etmiş, kimseyi huzuruna kabul etmeyen Halife, Hubâbe'nin ölümünden on beş veya kırk gün geçtikten sonra kendisi de bugün Ürdün sınırları içindeki İrbid'de⁸¹ vefat etmiştir. Cenaze namazını kardeşleri Mesleme⁸² veya Hişâm b. Abdülmelik;⁸³ daha sahih bir rivayete göre de oğlu Velîd kıldırmıştır.⁸⁴

Bir cariyenin âdeta yakıp kül ettiği bu sıra dışı halifenin cesedi, sesiyle ve nağmeleriyle hayat bulduğunu zannettiği gözdesi Hubâbe'nin yanına gömülmüştür.⁸⁵ II. Yezîd'in ölüm nedeninin veba olduğunu söyleyen bilgilere⁸⁶ rağmen yukarıdaki elem ve keder içindeki ölüm daha çok ön plana çıkarılmış, Yezîd ve sevgili nedimesi

⁷⁹ İbn Sâ'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, 5/317; 8/346; Halife b. Hayyât, *Târîhu Halife b. Hayyât*, 1/326-338; Belâzurî, *Ensâbu'l-Eşrâf*, 6/302; 7/197; 8/217, 268, 315; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, 6/434, 585-590, 604; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, 4/506; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, 6/101; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 7/66, 79; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, 4/13, 123, 125; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-A'yân*, 6/303, 307, 309; İbn Manzûr, *Muhtasar-ı Târih-i Dimaşk*, 7/296; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, 12/665, 720, 722; Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-Zamân*, 5/497; 8/304; 9/402, 423.

⁸⁰ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, 4/163; Belâzurî, *Ensâbu'l-Eşrâf*, 8/260-261; Welhausen, *Arap Devleti ve Sukutu*, 153.

⁸¹ Ürdün'ün köylerinden İrbid, Taberiyye yakınlarında ve Belkâ bölgesinde gösterilir. Musâ peygamberin ve Yakûb'un (a.s) dört oğlunun kabirlerinin burada medfûn olduğu zikredilir. Bk. Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, 7/22; Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Büldân*, 1/136.

⁸² İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, 4/163.

⁸³ Halife b. Hayyât, *Târîhu Halife b. Hayyât*, 1/331.

⁸⁴ Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, 7/22; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*, 21/463.

⁸⁵ Belâzurî, *Ensâbu'l-Eşrâf*, 8/261; İsfahânî, *Kitâbü'l-Egânî*, 15/99.

⁸⁶ Ünal Kılıç, "Yezîd II", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/515-516.

Hubâbe'nin ölümüyle Emevîlerin de içler acısı bir yok oluşa doğru sürüklendikleri ima edilmiştir. Bir Emevî halifesinin yaşadığı bu sefih hayatın daha sonra oğlu Velîd b. Yezîd; yani II. Velîd (743-744) tarafından da devam ettirildiğini hatırlayacak olursak,⁸⁷ II. Yezîd'in Hubâbe ile geçirdiği zevküsefa âlemlerinin farklı cepheleriyle daha sonra da devam edeceği ve Emevîlerin beklenen acı mukadderata doğru hızla sürüklendiği daha iyi anlaşılacaktır. Üstelik II. Velîd de karısının kız kardeşine âşık olup onun için şiirler yazacak kadar devlet adamlığı ciddiyetinden uzak, fâsık bir kişi olarak nitelendirilmiş, bu acınası hali de babasının günahlarının devamı olarak görülmüştür.⁸⁸

Sonuç

İslâm tarihinin en dinamik ve fetihlerin en fazla olduğu dönemlerden birisinin Emevîler zamanında olduğu bilinen bir gerçektir. Yaklaşık doksan yıllık bu kısa sürede bugünkü İspanya ve Portekiz sınırları içinde yere alan Endülüs fethedilmiş, Müslümanlar kısa süre de olsa Güney Fransa topraklarında dahi varlıklarını ortaya koymuşlardır. Öte yandan İber Yarımadası'ndan Çin hududuna, İndus havzasından Hazar bölgesine kadar pek çok bölge Emevîlerin hâkimiyetini tanımak zorunda kalmıştır. Bu başarılar, idarî görevlere daha çok Arap olanların getirildiği, adaletsiz vergi uygulamalarının devam ettiği, kabile politikalarının devlet için ateşten bir gömlek olmaya başladığı bir sürece girdiği anda, tökezlemeler de kendisini göstermiştir. Adalet ve eşitlik ilkesini gözeten ve II. Ömer olarak bilinen Ömer b. Abdülaziz'in kısa hilâfeti, bu olumsuzlukları ortadan

⁸⁷ Mes'ûdî, *Murûcü'z-Zeheb*, 3/178; İbn Abdürabbih, *el-İkdu'l-Ferîd*, 5/200; Suyûtî, *Tarihu'l-Hulefa* (Beyrut: Dâru Sadr, 1997), 295.

⁸⁸ Belâzurî, *Ensâbu'l-Esrâf*, 9/127-128, 138.

kaldırmıştır. Yerine gelen ve makalemize konu olan II. Yezîd, bu başarılı uygulamaları devam ettireceğini söylese de kısa süre sonra seleflerinin politikasına dönmüştür. Üstelik Emevîlerin daha önceden de bilinen zevk ve sefaya düşkünlükleri, onun döneminde zirveye çıkmıştır. Kendisine takdim edilen Hubâbe adlı güzel, alımlı ve büyüleyici sesiyle ön plana çıkan bir cariyeye, bu krizi daha da derinleştirmiştir.

Devlet işlerini ihmal ettiği gibi huzuruna heyetleri de kabul etmeyip, Hubâbe ile vakit geçirmeye başlayan Halife II. Yezîd, şarap ve nağmelerle kendisinden geçmeye başlamıştır. Bu uygunsuz davranışlar Emevî ailesi arasında huzursuzluk ve dedikodulara neden olmuş, ancak Halife Yezîd bahsedilen sefih hayatından ödün vermeye yanaşmamıştır. Bir ara kardeşi Mesleme'nin uyarıları etkili olsa da daha sonra Hubâbe'nin lirik nağmeleri onu yeniden sefahatin içine itmiştir. Bu süreçte içinde bulunduğu zevk anlayışı daha da derinleşmiş ve Halife, Cuma namazlarına dahi gitmemeye başlamıştır. Devlet yönetiminde Hubâbe'nin de etkili olması Emevîleri, farklı bir zafiyetin içine sokmuş, vali atamalarında dahi bu şarkıcı cariyeye etkisini göstermiştir. Dönemin saygın âlimleri, Dımaşk saraylarına davet edilerek okunan şarkıların hangi şaire ait olduğu sorulmuş, onların İslâm bilim tarihindeki önemleri arka plana itilmeye çalışılmıştır.

Bu sefih ve zafiyetlerle dolu süreç, Hişâm b. Abdülmelik (724-743) dönemini saymazsak Emevîlerin bir inkıraza doğru sürüklenmesi sonucunu da beraberinde getirmiştir. Yanlış kabile politikaları, devletin yönetim anlayışını ters yüz etmiş, hoşnutsuz bir kısmın yönetim aleyhine olmasını sağlamıştır. Bu alanda ortaya çıkan isyanları, fikrî akımların hoşnutsuzlukları takip etmiş ve Emevîler hızla bir yok oluşa doğru sürüklenmeye başlamıştır. Devlet yönetiminin boşluk kabul etmediği hususu, bu süreçte kendisini daha

iyi belli etmiş Halife, sarayında şarkılar ve içki meclislerinde vakit geçirirken, Abbasî hareketi kendisini belli etmeye başlamış, Şia, Hariciler ve diğer gruplar yeni başkaldırlara kalkışmıştır. Böylece Halife Yezîd'in yaşadığı acınası hayat, aslında devleti elim bir akıbete doğru sürüklediği sonucunu da ortaya çıkarmıştır. Bu süreçte, şarkılarıyla Halife Yezîd'e devlet işlerini unutturan gizemli cariye Hubâbe, önemli bir rol oynamış, bilmeden Emevîlerin yok oluşa doğru sürüklenmesinin en büyük aktörleri arasında yer almıştır. Bu süreçte ise Halife'yi nağmeleri ile deli divaneye çeviren bu şarkıcı cariyeden çok Yezîd'in zafiyetleri ve yeteneksizliği devleti bir inkıraza doğru sürüklemiştir. Üstelik kendi oğlu II. Velîd de bu uygunsuz hayat tarzını devam ettirerek bu uçurumu derinleştirmiş, devletin inkırazını hızlandırmıştır. Bu olaylar da bizi devlet yönetimin ihmale gelmediği, yöneticilerin zevk ve sefa sürmelerinin sonuçlarının oldukça ağır olduğu sonucuna ulaştırmıştır.

Kaynakça

- Aycan, İrfan.** "Musikî". *Emevîler Dönemi Bilim, Kültür ve Sanat Hayatı*. ed. İrfan Aycan. 155-200. Ankara: Otto Yayınları, 2017.
- Barthold, V.** *Moğol İstilâsına Kadar Türkistan*. nşr. Hakkı Dursun Yıldız. Ankara: TTK Yayınları, 1990.
- Belâzurî, Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ.** *Ensâbu'l-Eşrâf*. thk. Süheyl Zekkâr-Riyâd Ziriklî. Mısır: Dâru'l-Meârif, 1959.
- Brockelmann, Carl.** "İbn Süreyc". *İslam Ansiklopedisi*. 5/824-825. İstanbul: MEB Yayınları, 1993.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl.** *Câmiu's-Sahîh*. thk. Muhammed Zuheyr b. Nâsırunnâsır. Beyrut: Dâru Tavki'n-Necât, 1422/2001.
- Câhız, Ebû Osmân Amr b. Bahr b. Mahbûb.** *el-Beyân ve't-Tebyîn*. thk. Abdüsselam Muhammed Harun. Mısır: Mektebetü'l-Hancı, 1975.
- Câhız.** *et-Tâc fi Ahlâki'l-Mulûk*. thk. Ahmed Zeki Paşa. Kahire: Matbaatü'l-Emîra, 1914.
- Clarke, L.** "Elegy (Marthiya) on Husayn: Arabic and Persian". *al-Serat* 12 (1986), 13-28.
- Dayf, Şevki.** *el-Fen ve'l- Mezahib fi'ş-Şi'iri'l-Arab*. Kahire: Daru'l-Mearif, ts.
- Demircan, Adnan.** "İbn Teymiyye'ye Göre Yezîd b. Muâviye'nin Durumu". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (1996), 129-147.
- Dîneverî, Ebû Hanîfe.** *Ahbâru't-Tivâl*. thk. Abdülmun'îm Âmir. Kahire: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabî, 1960.

- Doğan**, Yusuf. "Emevîler Döneminde Mizahı Etkileyen Faktörler". *İstem* 4/8 (2006), 209-236.
- Dûrî**, Abdülazîz. *The Rise of Historical Writing among the Arabs*. çev. Lawrence Conrad. Princeton: Princeton University Press, 1983.
- Ebü'l-Fidâ**. *el-Yevâkît ve'd-Darb fî Târih-i Haleb*. b.y.: y.y., ts.
- el-Askalânî**, İbn Hacer. *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*. thk. Âdil Ahmed. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1415.
- el-İş**, Yûsuf. *ed-Devletü'l-Ümeviyye*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1985.
- el-Kurtubî**, İbn Abdilber. *el-İstîâb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*. thk. Ali Muhammed el-Becâvî. Beyrut: Dâru'l-Ceyl, 1412/1992.
- Farmer**, Henri George. *A History of Arabian Music*. London: Luzac Publishing, 1929.
- Gibb**, Hamilton A. R. "Arab-Byzantine Relations under the Umayyad Caliphate". *Dumbarton Oaks Papers* 12 (1958), 219-233.
- Grant**, Michael. *Roma'dan Bizans'a*. çev. Z. Zühre İlkelen. İstanbul: Homer Kitabevi Yayınları, 2000.
- Halife** b. Hayyât. *Târîhu Halife b. Hayyât*. thk. Ekrem Ziya el-Ömerî. Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1397.
- Hitti**, Philip K. *Arap Tarihinin Mimarları*. çev. Ali Zengin. İstanbul: Risale Yayınları, 1995.
- Hitti**, Philip K. *History of the Arabs*. London: Macmillan Publishing, 1984.
- Hodgson**, Marshall G. S. "İslâmî Muhalefet, 692-750". *İslâm'ın Serüveni*. çev. Metin Karabaşoğlu. 1/189-230. İstanbul: İz Yayınları, 1993.

- İbn Abdilhakem**, Ebû Muhammed Abdullah. *Sîretü Ömer b. Abdülazîz*. çev. Mustafa Gerçekçioğlu . Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2022.
- İbn Abdürabbih**, Ebû Ömer Şihâbüddîn Ahmed. *el-İkdü'l-Ferîd*. thk. Abdülmeçid er-Ruhaynî. Beyrut. Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1404/1983.
- İbn Asâkir**, Ebü'l-Kâsım Alî b. el-Hasen. *Tarîhu Dimaşk*. thk. Amr b. Ğarâme el-Amrî. Kahire: Dâru'l-Fikr, 1415/1995.
- İbn Haldun**, Ebû Zeyd Veliyyüddîn Abdurrahmân b. Muhammed. *Kitâbü'l-İber ve Dîvânu Mübtede' ve'l-Haber fî Tarîhi'l-Arab ve'l-Berber ve Âsirihim min Zevî's-Şe'ni'l-Ekber*. thk. Halil Şahâde. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1408/1985.
- İbn Hallikân**, Ebü'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed. *Vefeyâtü'l-A'yân ve Enbâu Ebnâi'z-Zaman*. thk. İhsan Abbas. Beyrut: Dâru Sadr, 1900-1904.
- İbn Kesîr**, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl. *el-Bidâye ve'n-Nihâye*. thk. Abdullah et-Türkî. b.y., Dâru Hicr, 1418/1997.
- İbn Kuteybe**, Ebû Muhammed Abdullâh. *eş-Şi'r ve's-Şuarâ*. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1423.
- İbn Kuteybe**, Ebû Muhammed Abdullâh. *Kitâbü Uyûni'l-Ahbâr*. Kahire: y.y, 1343-49/1925-30.
- İbn Manzûr**, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed. *Muhtasar-ı Târih-i Dimaşk*. thk. Ruveyha en-Nahhâs vd. Dimaşk: Dâru'l-Fikr, 1402/1984.

- İbn Sâ'd**, Ebû Abdillâh Muhammed. *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*. thk. Muhammed Abdülkadir Atâ. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1410/1990.
- İbn Tağrıberdî**, Ebü'l-Mehâsin Cemâlüddîn Yûsuf. *en-Nücûmu'z-Zâhire fî Mülûk Mısr ve'l-Kahire*. nşr. M. Hüseyin Şemseddin Beyrut: Vezâretü's-Sekâfe ve'l-İrşâd, 1992.
- İbnü'l-Adîm**, Ebü'l-Kâsım Kemâlüddîn Ömer. *Buğyetü't-Taleb fî Târîhi Haleb*. thk. Süheyl Zekkâr. by: Dâru'l-Fikr, ts.
- İbnü'l-Adîm**, Ebü'l-Kâsım Kemâlüddîn Ömer. *Zübdetü'l-Haleb fî Târîhi Haleb*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1417/1996.
- İbnü'l-Cevzî**, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân. *el-Muntazam fî Tarihi'l-Mülûk ve'l-Ümem*. thk. Muhammed Abdülkadir Atâ-Mustafa Abdülkadir Atâ. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1412/1992.
- İbnü'l-Esîr**, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed. *el-Kâmil fî't-Tarih*. thk. Ömer Abdüsselâm et-Tedmûrî. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, 1417/1997.
- İbnu'l-Kelbî**, Ebu'l-Munzir Hişâm b. Muḥammed el-Kelbî. *Nesebu Me'ad ve'l-Yemeni'l-Kebîr*. nşr. Nâcî Ḥasen. 'Âlemu'l-Kutub, Mektebetu'n-Nahḍa, 1408/1988.
- İsfahânî**, Ebü'l-Ferec Ali b. Hüseyin. *Kitâbü'l-Egânî*. thk. İhsan Abbas vd. Beyrut: Dâru Sâdır, 1429/2008.
- Kalkaşendî**, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed. *Subhu'l-A'şâ fî Sinaâti'l-İnşâ*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Karakuş**, Nadir. *Bir İhtilalcinin Anatomisi*. İstanbul: Neva Yayınları, 2017.

- Kehhâle**, Ömer Rızâ. *Alâmiü'n-Nisâ fî Âlemeyi'l-Arab ve'l-İslâm*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1404/1984.
- Kılıç**, Mustafa. "İslâm Kültür Tarihinde Mûsikî: Başlangıçtan Emevîlerin Sonuna Kadar". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31 (1989), 399-454.
- Kılıç**, Ünal. "Kabile Asabiyeti Bakımından Yezîd b. Abdülmelik'in Hilafeti". *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14/1 (2010), 51-69.
- Kılıç**, Ünal. "Yezîd II". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43/515-516. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Mes'ûdî**, Ebü'l-Hasen Alî b. el-Hüseyn. *Mürûcu'z-Zeheb*. thk., M. Muhyiddin Abdülhamid. Beyrut: Mektebetü'l-İslamiyye, 1988.
- Nevevî**, Yahyâ b. Şeref. *Tehzîbü'l-Esmâ ve'l-Lugât*. nşr. F. Wüstenfeld. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Nüveyrî**, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Abdilvehhâb. *Nihâyetü'l-Ereb fî Fünûni'l-Edeb*. Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-Vesâik, 1423.
- Ostrogorsky**, Georg. *Bizans Devleti Tarihi*. çev. Fikret Işıltan. Ankara: TTK Yayınları, 2019.
- Prokopius**. *Bizans'ın Gizli Tarihi*, çev. Orhan Duru (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2001.
- Savaş**, Rıza. "Emevîler Devri Eğlence Hayatından Kesitler ve Dönemin Bazı Kadın Şarkıcıları". *İstem* 4/8 (2006), 51-61.
- Sıbt** İbnü'l-Acemî. *Kunûzü'z-Zeheb fî Târîh-i Haleb*. Halep: Dâru'l-Kalem, 1417.
- Sıbt** İbnü'l-Cevzî. *Mir'âtü'z-Zamân fî Tevârihi'l-A'yân*. thk. Muhammed Berekât vd. Dımaşk: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2013.

- Suyûtî**, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân. *Tarihu'l-Hulefa*. Beyrut: Dâru Sadr, 1997.
- Taberî**, Muhammed b. Cerîr. *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk (Târîhu't-Taberî)*. Beyrut: Dâru't-Turâs, 1387.
- Ukaylî**, Ömer b. Süleyman. "Vak'atü'l-Harre fî ahdi Yezîd b. Muâviye". *Mecelletü Külliyyeti'l-Âdâb* 13/1 (Riyad 1986), 159-189.
- Vasiliev**, A. A. *Bizans İmparatorluğu Tarihi*. çev. Arif Müfit Mansel (Ankara: Maarif Matbaası Yayınları, 1943).
- Watt**, W. Montgomery. *İslâm Düşüncesinin Teşekkül Devri*. çev. Ethem Ruhi Fıçlalı. İstanbul: Sarkaç Yayınları, 1998.
- Welhausen**, Julius. *Arap Devleti ve Sukutu*. çev. Fikret Işıltan. Ankara: AÜ İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1963.
- Ya'kûbî**. *Tarihu'l-Ya'kûbî*. thk. Abdülemir Mühennâ. Beyrut: Dâru Sâdır, 1993.
- Yâkût** el-Hamevî. *Mu'cemü'l-Büldân*. thk. Ferîd Abdülazîz el-Cündî. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1410/1990.
- Yâkût** el-Hamevî. *Mu'cemü'l-Üdebâ: İrşâdü'l-Erîb ilâ Ma'rifeti'l-Edîb*. thk. İhsan Abbas. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1414/1993.
- Zehebî**. *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*. thk. Şuayb el-Arnaûd. b.y., Müessesetü'r-Risâle, 1405/1985.
- Zeydan**, Corci. *İslâm Uygarlıkları Tarihi*. çev. Nejdet Gök. İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.